

SİYASAL SÖYLEMDE *TERSİNLEME*

Duygu Öztin PASSERAT¹

Öz: *Tersinleme*, (*fr.ironie*) “söylediklerimizle, düşündüklerimizin tersini söylediğimiz, söylerken de karşımızdakini gülünç duruma düşürdüğümüz ve hatta küçük düşürdüğümüz bir sözbilim betisidir”. Örtük bir söylem biçimi olan *tersinleme* oldukça sık kullanılan bir söylem biçimidir. Çünkü karşımızdakine, söylediklerimizi üstü örtük biçimde söylemek, onda daha büyük bir etki yapar ve o’nun söylediklerimize inanmasını kolaylaştırır. Diğer yandan, *tersinleme* söylemi, birden fazla sözceleme öznesini içeren çok sesli bir sözceleme biçimidir. Bu nedenle, çalışmamızda, *tersinleme* olgusunu, önce edimbilimsel, sözcelemsel, sözbilimsel ve mizahi bir dil olgusu olarak, siyasal söylemde nasıl kullanıldığını inceleyecek, “*tersinlemeli* söylem siyasal söylemde neden ve nasıl kullanılır? Söylediklerimizi karşımızdakini inandırmada ne tür bir rol oynamaktadır?” sorularına yanıt arayacağız. Bu nedenle, çalışmanın bir diğer amacı da, *tersinleme* söyleminin, “karşımızdakini inandırmada ortaya koyduğumuz, her türlü söylemsel stratejiler ve akıl yürütme yolları” olarak tanımlayabileceğimiz gerekçelendirme (*fr.argumentation*) söylemindeki rolünü incelemektir. Çalışmamızın bütüncesini, ülkemizde, 31 Mayıs 2013 tarihinde, İstanbul taksim-gezi parkında ağaçların kesilmesi ile başlayan ve tüm yurdu kapsayan ve gezi olayları olarak bilinen protesto gösterileri sırasında, T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Ana muhalefet Partisi ve CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun, 11 Haziran 2013 ile 25 Haziran arasında mecliste yaptıkları grup konuşmaları oluşturacaktır. Çalışmamız büyük ölçüde sözcelemsel, edimbilimsel ve sözbilimsel kuram ve ilkelere dayanacak, Kerbrat-Orrechioni, Charaudeau, Berrendonner gibi dilbilimcilerin çalışmalarından yararlanılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Siyasi Söylem, Tersinleme, Sözbilim, Sözbilim Betileri, Çoksesli Sözceleme, Gerekçelendirme, Mizah.

Giriş

Bu çalışmanın çıkış noktası, 31 Mayıs 2013 tarihinde Taksim-gezi parkında ağaçların kesilmesi ile başlayan protesto gösterileri sırasında, gezi direnişine katılan gençlerin oluşturduğu, herkesin söz ettiği ve ustaca bulduğu, “mizah dili” karşısında, T.C. Başbakanının başta “çapulcu” sözcüğü olmak üzere,

---

¹ Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı. doztin@yahoo.fr

“marjinal”, “tencere tava hepsi aynı hava” gibi sözcelerin yanında, siyasi liderlerin hiç olmadığı kadar *tersinleme* söylemine başvurmalarıdır. Bu nedenle, T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, diğeri de Ana muhalefet partisi ve CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu olmak üzere iki siyasi liderin grup konuşmalarında, *tersinleme* (fr. ironie)’nin bir biçim (fr.style; tr.uslup) ve söylem biçimi olarak nasıl kullanıldığını çözümlenmeye çalışacağız. Çalışmamız büyük ölçüde sözcelsel ve sözbilimsel kuramlar ve ilkelere dayanacak, Kerbrat-Orrechioni, Charaudeau, Berrendonner ve Perrin gibi dilbilimcilerin çalışmalarından yararlanılacaktır

1. *Tersinleme* Nedir?

Tersinleme, en genel tanımıyla, düşündüklerimizin tam tersini söylerken, hedefteki kişiyi küçük düşürerek, bizi dinleyenleri güldürdüğümüz sözbilim betisidir. Kerbrat-Orrechioni tersinlemeli söylemi “hedefte bulunan kişiyi gülünç duruma düşürerek ve değersizleştirerek ortadan kaldırmayı amaçlayan söylem biçimi” olarak tanımlar (Kerbrat-Orrechioni, 1998, s. 102). *Tersinleme* ya da tersinlemenin kullanıldığı söyleme felsefi yaklaşımlarının dışında, sözbilimsel-edimbilimsel ve sözcelsel olarak iki temel yaklaşım vardır.

1.1. Sözbilimsel-edimbilimsel Beti Olarak *Tersinleme*

Sözbilim betileri, geleneksel sözbilimde, söyleyiş betileri (fr. figures de diction), oluşum betileri (fr. figures de de construction), anlam betileri (fr. figures de sens ou de tropes) ve düşünce betileri (fr. figures de pensée) olarak dörde ayrılır. Göstereni ilgilendiren tüm betiler söyleyiş betilerine girer. Örneğin, ses yinelemesi (fr. allitération) söyleyiş betilerindedir. Bunun yanında, zıtlasma (fr. oxymore) oluşum betilerine, benzetme, eğretileme (fr. métaphore), düzdeğişmece (fr. métonymie) anlam betilerine, tersinleme ise düşünce betilerine örnek olarak verilebilir. Molinié (1986, s. 84) ise, betileri büyük ölçekli (fr. macrostructurale) ve küçük ölçekli (fr. microstructurale) betiler olarak ikiye ayırır. Yukarıda saydığımız, oluşum, söyleyiş ve anlam betileri küçük ölçekli betiler; düşünce betileri ise büyük ölçekli betilere girer. Birinci grup sözcenin bir parçasıyla ortaya konurken, diğeri grup sözcenin bütünüyle ortaya konur. İkinci ayırım ise, birinci grup için, sözcenin anlaşılması için betinin fark edilmesi gereklidir; ikinci grup için buna gerek yoktur. “Dudakların kiraz, gözlerin zeytin” dediğimizde sözbilimsel betinin yani eğretilemenin anlamı sözcenin kendi içindedir. Bunun yanında, verilen randevuya 1 saat gecikmeyle gelen birinin “Allahtan elimizde plan vardı yoksa kaybolacaktık” diyerek tersinlemeli bir söylem ortaya koyarak imada bulunması sözcemelele durumunun bütününden çıkarılacak bir anlamdır. Diğeri bir deyişle, gecikme olayı olmasaydı bu sözcemelele tersinlemeli bir söylem olarak algılanmazdı. Bu nedenle, Molinié tersinlemeli söylemin anlamının sözcemelele değil sözcemelelele durumunun bilinmesiyle ortaya konulduğunu ileri sürer. Aynı şekilde, Kerbrat-Orrechioni’de tersinlemeli sözcemelelele anlamak için sözcenin söylendiği dil dışı bağlamı bilmek gerektiğini öne sürer. Dil dışı bağlamı bilmek, hem sözcemelele ile sözcenin göndermeleri arasındaki karşıtlığı ve çelişkiyi anlamamızı hem de

söylenen şey ile onu söyleyen kişinin değer yarguları arasındaki karşıtlığı anlamamızı sağlar. Afrika'daki köleliği eğer bir köylü savunuyorsa, söylediklerini ciddi ya da doğru bir sözceleme olarak algılayabiliriz ama bunu bir filozof söylüyorsa bu söylem tersinlemeli bir söylemdir.

1.2. Çok Sesli Sözceleme Biçimi Olarak *Tersinleme*

Söylediklerinin tam tersini söyleme olarak tanımladığımız *tersinleme*, Ducrot gibi dilbilimciler tarafından *çok sesli sözceleme* türü olarak incelenmiştir. Çünkü söylediklerimizle birşeyin tam tersini söylemek demek sözcelememizde başka bir sözceleme öznesinin varlığını kabul etmek demektir. Yağmur yağarken “Ne kadar güzel hava” demek ya da tembel bir çocuk için “çok çalışkan” demek aslında “hava çok kötü” ve “çok tembel” sözcelerini de içermektedir. Bu nedenle, bu sözce, bir konuşan kişi bir de sözceleyen kişi (yadsınan sözcelemenin sözceleyeni) olmak üzere birden fazla sözceleme içeriğini içinde barındırmaktadır. Ducrot şöyle der:

Tersinlemeli bir söylemde bulunmak, saçma ya da gülünç bulduğu bir sözceleme öznesinin sözcelemesini ortaya koyarak ve de sorumluluk almadan kendi sözcelemesini ortaya koymaktır [...] saçma olarak nitelenen durum tersinlemeli sözcelemede açık bir biçimde ortaya konmuş (aktarılmamıştır) ve söylenen şeyler başka birine yani sözceleme öznesine atfedildiğinden, konuşan kişinin sorumluluğu ortadan kalmıştır (Ducrot, 1984, s. 211).

Berrendonner ise, tersinlemeyi çok sesli bir sözceleme ve aynı zamanda “konuşan kişinin kendi söylediğini geçersiz kıldığı paradoksal yani aykırı bir sözceleme” olarak tanımlamıştır (Berrendonner, 1981, s. 216). Diğer yandan, Sperber ve Wilson (Akt. Kerbrat-Orrechioni, 2013, s. 28) ise tersinlemeli söylemi bir belirtme (fr. mention) ya da sözcüğün üst dil işlevini yerine getiren özgönderenlik (fr. autonymie) olgusu ile açıklamaya çalışırlar. Bu görüşe göre, tersinleme, karşıtlama üzerine kurulu bir sözbilimsel beti değil, konuşucunun bağlam içinde hedef aldığı kişinin söylediklerini tekrar ederek onu değersizleştirmeye ya da gülünç kılmaya yarayan bir dil edimidir. Sperber ve Wilson'a göre, “gerçek tersinleme aslında daha önce söylenmiş bir şeyin tekrarlanması terkrarlanırken de, o düşüncenin gülünç duruma düşürülmesidir” (ibid. s. 36). Bu nedenle, beyaz tavşanı olan bir küçük kızın babasına “baba gel burada bir ayı var” demesi babasının da “evet ayı hem de kutup ayısı” diye yanıtlaması buna örnek verilebilir. Sonuç olarak tersinlemeli söylem ya da biçimin en büyük iki özelliği vardır. Birincisi hedef aldığımız kişiyi değersizleştirmek ikincisi bunu yaparken de dinleyicileri ya da üçüncü kişiyi güldürmektir. Bu nedenle, Kerbrat-Orrechioni, “Tersinlemeli söylemde bulunan kişinin hedefinde mutlaka olumsuzlaştırmaya, değersizleştirmeye çalıştığı biri vardır” der (Kerbrat-Orrechioni, 1998, s. 102).

2. Örtük Söylem Biçimi Olarak *Tersinleme*

Söylediklerimizi karşımızdakine ya açık olarak ya da örtük olarak söyleyebiliriz. Söyleyeceklerimizi örtük olarak söylemek, daha büyük bir etki yapar. Söylediklerimizin karşımızdakinde büyük bir etki yapması, onun

söylediklerimize inanmasını da böylece kolaylaştırır. Kerbrat-Orrechioni tersinlemeli söylemin anlamının söylenen değil, ima edilen anlam olduğunu; bu nedenle de çevrilmeye gereksinimi olduğunu söyler. Bu nedenle, tersinleme söylemi gerçekleştiren kişi, bir başarısızlığı eleştirmek için “kutluyorum tebrik ederim” der ama “Beni düş kırıklığına uğrattın” demez. Diğer yandan, örtük söylem, imalı söylem, ya da üstü kapalı söylem aslında **Grice’in konuşma kurallarının bir bakıma ihlal edilmesidir**. Çünkü Grice’e göre, bir konuşma, “konuşucunun ve dinleyicinin iletişim için herhangi bir engelin olmadığı durumda, bilgiyi yeterli olarak, açık ve anlaşılır bir şekilde ve dürüstçe ortaya koymasındır” (Grice, 1979, ss. 61-62). Bu nedenle, konuşma kurallarını, konuşucu ve dinleyicinin *iletişim için hazır olduğu işbirliği, içtenlik, nicelik, tutarlılık ve tarz (açıklık) olarak* beş ilkesi olduğunu vurgular. Bu tanımdan hareketle, örtük söylem biçimi olarak tersinleme, Grice’nin başta içtenlik (fr. *être sincère*) olmak üzere nicelik ve tarz (açıklık) ilkesini ihlal etmektedir. Çünkü konuşan kişi, bir yandan, söylediklerinin tam tersini düşündüğünü söylemekte, diğer yandan da, bazı tersinlemeli sözcelerde tam yeterli bilgi vermemektedir. İçtenlik ilkesinin ihlali genellikle hedef aldığımız kişiyi değersizleştirme üzerine kuruludur. Berrendonner ise, tersinlemeli söylemin savunucu ya da konuşanı koruyucu özelliğine işaret ederek şöyle der: “tersinlemede temelde *savunucu* (fr.*défensif*) -kurallara ve normlara karşı kendini savunan-bir manevra göze çarpar (Berrendonner, 1981, s. 239).

3. Mizah (fr. *humour*) Söylemi Olarak *Tersinleme*

Charaudeau, tersinlemeli söylemin ya da biçimin mutlaka dinleyicileri ya da üçüncü kişileri güldürme amacının olduğunu öne sürer. Bu nedenle, tersinlemeyi mizahi söylem altında inceler. Tersinlemeli söylemde, örtük söyleme ek olarak karşımızdakini yani dinleyeni güldürme ve hedef aldığımız yani sözcelememizin konusu olan kişiyi küçük düşürme ya da değersizleştirme vardır. Bu nedenle, tersinlemeli söylem, örtük söylem olan imadan (fr. *sous-entendu*) ayrılır. Bu anlamda, tersinleme söylemi iğneleme (fr. *sarcasme*) ve alaya alma (fr. *raillerie*) gibi söylemlerle de benzerlikler gösteren bir söylem biçimidir. “CHP lideri sandıkla iş başına gelemeyeceğini anlayınca çareyi gezide arıyor”. Örneğinde olduğu gibi konuşucu, bu sözcede, CHP liderini alaya almaktadır. Charaudeau’ya göre ise “alaya alma ile tersinleme arasındaki ayrım alaya almada söylenen şey söylenmeyen şeye göre abartılmıştır” (Charaudeau, 2013, s. 15). “Bir girişimde başarısız olan birine palmiye ödülünü kaptın” demek bir tersinleme; buna karşın, boyu kısa olan birine de “gerçek bir cüce” demek ise bir alay etmedir. Bu soz sözcede hedefteki kişinin boyunun kısalığı abartılmıştır.

4. Neden Tersinlemeli Söylem?

Bir şeyi açık açık söylemek varken neden dolaylı bir söyleme ve hatta neden tersinlemeye başvururuz? Acaba tersinlemede bulunan kişi bu şekilde karşısındakini ya da hedef aldığı kişiyi ya da sözcelemeyi daha etkin-saldırgan biçimde eleştirdiğini yoksa tam tersi eleştirisini yumuşattığını mı

düşünmektedir? Amerikalı dilbilimcilere göre, iğneleyici tersinlemede bulunan konuşucu, bir taraftan karşısındakini kıyasıya eleştiriyor ama bu onu, daha az kaba ya da daha az saldırgan gösterdiği için ona olumlu bir izlenim veriyor. Çünkü söylediklerimizle rezil olabiliriz ya da olumlu bir izlenim verebiliriz. Diğer yandan, tersinleme konuşucuyu, sosyal değer yargıların tuzağına düşmeden, kibar olmaya ya da öyle görünmeye zorlamayan, sinirleneni de haksız duruma düşüren bir eleştiri biçimidir. Bu nedenle, tersinleme bir anlamda kurtarıcı bir söylem olarak çok kullanılan bir biçimdir. Bunun dışında, tersinlemeli söylemdeki sürpriz ya da şaşırtma unsuru onu mizahi bir söyleme yaklaştırır. Böylece mizah tersinlemeli söylemin önemli bir özelliği olur. Mizah yapabilme yeteneği konuşucu için önemli ve onu değerli kılan bir özelliktir. Çünkü mizah yapmak zeki insanların işidir. Bu nedenle, karşısındakini güldüren kişi bundan büyük bir haz duyar. Amossy'nin de dediği gibi “söylemimizdeki sözbilimsel betiler, söylemde akıl ve duyguyu birleştiren ve söylediklerimizin inandırıcılığı arttıran önemli oluşturuculardır” (Amossy, 2006, s. 204). Bu nedenle tersinleme çok fazla başvurulan bir sözcelemsel, söylemsel ve sözbilimsel bir dil olgusu ve dolayısıyla bir biçimdir.

5.Tersinlemeli Söylem Nasıl Ortaya Konur?

Tersinlemeli söylemde ses tonu jest ve mimikler kadar dil dışı bağlamda önemli bir yer tutar. Dil dışı bağlam:

1.Ortaya konan şeyin neye gönderimde bulunduğu ya da ne ifade ettiği ya da söylenen şey hakkında bilgimiz olduğunu, ya da bilgimiz olduğunu sandığımız şey;

2.Konuşucu ve o'nun değer yargıları hakkında bilinenler ya da bildiğimizi düşündüklerimizdir.

5.1. Tersinlemeli Söylemde Kullanılan Göstergeler

1. Yazılı dilde “tırnak işareti”, “ünlem işareti”, “üç nokta” ve “yatık yazı” karakteri; Tırnak ve yatık yazım biçimi belirtme ya da özgöndergesel bir işlev olarak tersinlemeli söylemlerde çok önemli yer tutarlar. Üç nokta daha çok örtük söylemi, bir paradoksu, olumsuz bir imayı, ya da kuşku bir çelişkiyi ortaya koymaya yarar: Örneğin: “Analar bugün meydanlara indi Başbakan yüzyılın “Ana” muhalefetiyle başbaşa Allah sonunu hayır getirsin...” (Aydın, 2013, s. 106), ya da “oyumu sana verdim ama...” (ibid. s. 82). 2. Abartma ve aşırılığı gösteren sözceler; Örneğin, “bıraksan ağaç gölge yapacaktı şimdi tarifi imkansız meyveler verdi.” (ibid. s. 105); “Artık çok geç Tayyip bir kere gaza geldik” (ibid. s.110).

3. “Tabi ki”, “Elbette”, “doğal olarak”, “güya” “sözüm ona”, “sözde”, “hani”, “hem... hem”, “sanki”, “bile” gibi zarfların ve öznelliği ortaya koyan kipleştirme sözceleri; Örneğin, gezi olayları sırasında, direnişçilerin, AKP amblemi olan ampule gönderimde bulunarak duvarlara yazdıkları sözce: “Edison bile pişman” (ibid. s. 33).

4. Sözlü dilde ise, ses tonundaki vurgulama, yüz ve mimiklerle ortaya konabilir. Hamon, sözlü dildeki tersinlemeli söylemin ortaya konma araçları konusunda, “vücudun kendisi tersinlemeli söylemin konuşucusudur” der (Akt. Mercier-Léca, 2003, s. 42). Hatta konuşan vücudu tanımlamak için “sémaphorique” yani “gösterge taşıyıcı” terimini kullanır. Bunun dışında, sözceleme zamanı ile sözceleme durumu arasındaki sapma ya da eşzamanlılık tersinleme için önemli bir göstergedir. Örneğin, yağmur yağarken “ne güzel hava” sözcesini söylemek buna örnektir.

5.2. Tersinlemeli Söylemde Sözbilimsel Betiler

Tersinlemeli söylem ortaya konmasında sözbilimsel betiler de önemli rol oynar. Bunlardan en önemlileri, *karşıtlama* (fr. antiphrase), *abartma* (fr. hyperbole), *arıkseyiş* (fr. litote), *azımsama* (fr. euphémisme), *sözçağmazlık* (fr. préterition) tersinlemeli söylem betilerindedir. Tersinlemeli söylem, bu betileri kullanırken bir yandan, tersini söylediğimiz sözcelemeyle gülünç kılmak ister, diğer yandan da sözcelemeyle bir eleştirel bakış açısı kazandırır. Daha doğrusu, tersinlemeli sözceleme, konuşan kişinin sözcelemesi yani söyledikleri konusunda ne düşündüğünü de ortaya koyar. Bu nedenle, tersinleme **üçlü bir işlev** gerçekleştiren bir sözceleme biçimi ve sözbilim betisidir. Bunlar, sözceleme, güldürme, düşündürme işlevleridir. Bu yönüyle de, karşıtlama, zıtlama, abartma, arıkseyiş gibi sözbilimsel betilerden ayrılır.

Bunun yanında, tüm sözbilimsel betiler tersinleme içermezler örneğin, “çikolatayı çok seviyorum” sözcesi için, “çikolatadan nefret etmediğimi söyleyebilirim” demek tersinlemeli bir söylem biçimi değildir. Fakat birinin yaptığı kötü yemek için “Yemek çok güzeldi” demek bir tersinleme örneğidir. Diğer yandan, *arıkseyiş* (az söyleyip çok anlatma), aynı zamanda *kısıtlamalı doğrulama* sözceleme türü ile de ortaya konur. Bu durumda, kısıtlamayı ortaya koyan “az”, “çok değil”, “zorlukla” gibi zarflar kullanılır. Kısıtlamaya yarayan zarflar kullanılıp, sözcenin gerçek anlamı da olumsuz olduğunda o zaman arıkseyiş betisi tersinlemeyi içerir. Örneğin, “O oyuncu bu rol için biraz fazla yaşlıydı”. “Hiç fena değil”, “hiç de aptalca değil”.

Kısıtlamalı Doğrulama: Bu sözbilim betisi, aldatıcı bir hafifletme biçimidir. Bunun dışında tersinlemeli deyiş, “belki”, “sanırım”, “kesinlikle”, “ister... ister”, “büyük olasılıkla” gibi edat deyimleriyle, ya da “-ebilmek”, “-malı, meli”, “yapmayı bilmek” gibi kiplik eylemleriyle ortaya konur. “Gezi parkı yine kapanmış, belki de polis orada piknik yapacak.” ; “Gezi parkı yine kapanmış, sanırım polis orada piknik yapacak.”

Sözçağmazlık: sözçağmazlık betisi ya sözceleme eyleminin olumsuzlanması; “şöyle olduğunu söylemeyeceğim” ya da sözceleme eyleminin içeriğini olumsuzlanmasıdır: “şunların olduğu o odayı tarif etmeyeceğim”. “Polisin gezi eylemcilerine karşı dostane davrandığını söylemeyeceğim ama...”

Abartma (fr. hyperbole): Abartma karşımızdakini etkilemek için birşeyi olduğundan daha fazla göstermektir. Abartma betisi: sayılar, abartmaya yarayan belirleyiciler, eğretileme v.b. aracıyla ortaya konabilir. Abartma tersinleme

söyleminde en çok kullanılan betidir. Kerbrat-Orrechioni'nin dediği gibi “akla yatkın gibi görülen bir doğrulama abartılmaya başlandığında kabul edilebilir görünmez ve bu nedenle, sözcedeki abartı ya da aşırılık o sözceyi bir tersinleme sözcüsüne dönüştürebilir” (Akt. Perrin, 1994, s. 186). Arıksayış betisinde olduğu gibi tüm abartma betileri tersinlemeli bir sözceleme örneği değildir. Abartılı sözceleme tersinlemeli söylemde çok sık kullanılan bir betidir. Çünkü bir şeyi abartılı olarak söylemek, sözcenin doğruluğunu kuşkuya düşürebilir. Bu nedenle, “abartı ya da aşırılık o sözceyi tersinlemeli bir sözce durumuna getirir” (Kerbrat-Orrechioni, 1998, s. 102). Örneğin, “sana hayranım”, “sana tapıyorum” gibi abartılı sözceler bu sözceleri tersinlemeli sözceler durumuna getirir kolaylıkla. Abartılı söylemin en yaygın örnekleri tarz bildirmeye dayalı; “herkesin bildiği gibi”, “elbette”, “kesinlikle” “çok iyi bilinmektedir ki” “çok iyi anlaşılmaktadır ki” gibi kipleştirmelerde görülür. Bu kipleştirme deyimleri öyle yaygındır ki, “herkesin bildiği” gibi deyim artık *tersinleme* söylemi için kalıplaşmıştır. “Herkesin bildiği gibi yine polis dün destan yazdı”. “Bütün bunlar üç beş ağaç kesildi diye yapılmış”.

Diğer yandan, sık kullanımı sonucunda, bazı sözceler kalıplaşarak tersinleme ifade ettiğini görüyoruz. Örneğin, yağmur yağarken “ne hava ya” demek, ya da hiç konuşmayan birine “muhabbetine doyum olmuyor” ya da kötü bir yemek için “tadından yenmiyor” demek buna örnektir.

Tüm bu söylediklerimizi özetlemek için, Mercier-Léca (2003, s. 66)'nın önerdiği tablodan esinlenerek aşağıdaki tabloyu öneriyoruz:

Tablo1: *Tersinleme ve Dilsel Düzeyler*

	Tersinlemenin birincil koşulları	Tersinlemenin ikincil koşulları
Edimbilimsel düzey	-Alay, iğneleme -Ders verme isteği -Dokundurma -Hedefteki kişiyi küçük düşürme	-Güldürmek için mizah yapma
Sözcelemsel düzey	-Sözce ile sözceleme arasındaki sapma -sözceleme öznesinin –mış gibi yapması, düşündüklerinin tersini söyleyerek, aldatıcı bir söyleme başvurusu -sözceleme durumu ile sözce durumunun örtüşmediği; Örtük anlam ile açık anlamın bir arada bulunduğu çok sesli bir sözceleme durumu -Sözcenin ters yüz edilebilme durumu	-Yinelemeli söylemlere başvurmak (zorunlu olmamakla birlikte bu özellik tersinlemede çok yaygındır).

İletişimsel düzey	-bir hedefin olması -alıcı (kitle)nin olması -Konuşma kurallarının ihlali	
Sözcesel düzey	-gerekli bir koşul yoktur: sözcenin herhangi bir stratejik yönlendirmesi (fr.manipulation) olmadan da tersinleme ortaya konabilir.	-Sözlü dilde vurgulama -Yazılı dilde karakteristik özellikler - çeşitli sözbilimsel betiler: karşıtlama, abartma, arıksayış, soru vb.

Görüldüğü gibi, alay etme ve iğneleme sözbilim sanatlarının en önemli özelliği olan değersizleştirme ya da olumsuzlama *tersinlemeli* söylem ve biçimin türünün dayandığı en önemli olgudur. Çünkü tersinleme normal olandan sapma olarak tanımlanır. Bu nedenle, olumsuzlama, kavram ve içerik olarak tersinlemeli sözcelem betilerinin hepsinde vardır.

6. Siyasal Söylemde Bir Biçem Olarak *Tersinleme*

Siyasal söylemi, kısaca siyasal aktörlerin kendi ideolojileri doğrultusunda politikalarını seçmenlerine ya da daha büyük kitlelere benimsetmek ve sonuçta da kendisi için oy vermelerini sağlamak amacıyla yaptıkları başta dil olmak üzere her türlü iletişim araçlarının kullanımı olarak tanımlayabiliriz. Siyasal söylemin en önemli amacı karşıımızdakini söylediklerimize inandırarak bize oy vermesini sağlamaktır. Dili iyi kullanan siyasi aktör sözbilimin yani retorikğin o'na sunduğu bütün olanakları kullanır. Örtük söylem bunlardan birisidir. Bir şeyi örtük olarak söylemek, bizi dinleyende daha fazla etki yaptığı için siyasi aktörler de buna sıkça başvurmaktadır. *Tersinlemeli* söylem de bunlardan birisidir. Bundan dolayı, siyasal aktörler tersinlemeli söyleme oldukça sık başvurumaktadırlar. Diğer bir neden ise, siyasi rakibi ve o'nun söylemini çürütmeyi hedef aldığı için, *tersinlemeli* söylemi kullanan siyasi aktör, böylece, hem kendi söylemini güçlendirmekte ve dolayısıyla inandırıcılığını arttırmakta, hem de siyasi rakibini gülünç duruma düşürmektedir. Bu nedenle, *tersinleme*, siyasal aktörlerce sıklıkla başvurulan sözcelemsel, söylemsel ve sözbilimsel bir dil olgusudur.

Diğer yandan, kendinden önce ve sonra gelen söylemlerle ilişkide olan, söylemlerarası (fr.interdiscursif) bir özellik taşıyan siyasal söylem, çok sesli sözceleme (fr. énonciation polyphonique) özelliklerini içinde barındırır. Bu nedenle, siyasal söylemin dil-dışı oluşturucularını daha doğrusu, art alan bilgisini iyi bilmemizi gerektirir. Bu nedenle, tersinlemeli söylemi anlamlandırabilmek için söylemin oluştuğu bağlamı bilmek durumundayız. Örneğin, Türkiye'deki gezi olayları sürecinde oluşturulan “çapulcu” sözcüğünü ya da “marjinal” sözcüğünü ya da “tencere tava hepsi aynı hava” özdeyişini ne zaman ve hangi koşullarda söylendiği bu sözcüklere sözlüklerde verilen anlamdan çok daha farklıdır. Bu yüzden, “çapulcular destan yazdı” sözcüsünün

gerçek olmadığı örtük biçimde dile getirilmiştir. Diğer bir deyişle, gerekçelerin bulunduğu öncül geçersiz kılınmıştır.

7.1.1. Rakibe saldırı (*lat. ad hominem*) gerekçesi olarak tersinleme

Karşımızdakini aşağılayan ya da onurunu kıran dil edimleri, sırasıyla eleştiri, hakaret, küfür, reddetme ve alay etmedir. Bu nedenle Goffman, “şakalar ve kaba davranışların kişiyi kötü ya da değersiz kılmaya neden olduğunu” söyler (Akt. Mercier-Léca, 2003, s. 69). Diğer bir deyişle, karşımızdakini küçük düşürmeye yarayan tersinleme, aslında gerekçelendirme söyleminde (fr. argumentation) karşımızdakinin söylediklerini çürütmek için en çok başvurulan “rakibe saldırı” (fr. argument ad hominem) gerekçesidir bir bakıma².

Tersinlemeyi her ne kadar söylediklerimiz ile düşündüklerimizin tersini söylemek olarak tanımlasak da, *tersinlemenin* en önemli özelliği, karşımızdaki ile ya da kendimizle alay etmektir. Bu nedenle, tartışmalı söylem biçimlerinden en önemlisi olan siyasal söylemde kullanılan tersinlemeli söylem, gerekçelendirme kuramında “karşımızdakinin söyledikleri ile yaptıkları arasındaki tutarsızlığı ortaya koyan” gerekçe olarak tanımladığımız rakibe saldırı gerekçesinde sıkça başvurulan bir biçem olarak karşımıza çıkmaktadır.

T.C. Başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN ve Ana Muhalefet Partisi Lideri Kemal KILIÇDAROĞLU'nun Grup Konuşmalarının Çözümlemesi

T.C. Başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN'ın 11 Haziran 2013 tarihli grup konuşmasından:

(...) Bize çevrecilik dersi vermeye kalkanlar, hava kirliliğinin de, gürültü kirliliğinin de, görüntü kirliliğinin de çevrecilik olduğunu, çevreye karşı bir tavır olduğunu bilmeleri gerekir.

Değerli arkadaşlar, inanın buraya gelenlerin yüzde 95'i şu olaylardan önce Gezi Parkı nerededir diye sorsanız adresini bilmezlerdi, inanın böyle³. (Alkışlar)

Şimdi diyorlar ki, efendim, Başbakan geliyor, Başbakan sert. Değerli arkadaşlar, ne olacaktı? **Yani biz hala gelip de bunların önünde diz çöküp, ne olur, şu Atatürk Kültür Merkezinden şu paçavraları indirin mi diyeceğiz?** Şu terör örgütü mensuplarının posterlerini indirin mi diyeceğiz? Zaten burada güvenlik güçlerimizin başta bu işe müsaade etmemesi gerekirdi. Ya kamu kurumunun içine bunlar nasıl sokulur, çatıya bunlar nasıl çıkarılır? Oradan bu tür illegal, bu tür paçavralar nasıl asılır, astırılır? O örgüt liderlerinin resimleri, posterleri oralara nasıl astırılır? Bunların karşısında biz konuşunca, Başbakan sert konuşuyor. Eğer buna sertlik diyorsanız, kusura bakmayın, bu Tayyip Erdoğan değişmez. (Alkışlar)

(...)

Ya bunlar çevre yatırımı değil mi? Ama bunların gözü var görmez, kulağı var duymaz, dili var hakikati söyleyemez. (Alkışlar)

² Şunu da söylemek gerekir, her *tersinleme* bir *rakibe saldırı* gerekçesi olabilir ama her *rakibe saldırı* bir *tersinleme* değildir.

³ Çözümlemenin kolaylığı ve *tersinleme* sözcelerinin farkedilmesi için bizim tarafımızdan vurgulanmıştır.

Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur; yaptıkları iş bu. (Alkışlar)

Kimse kusura bakmasın ağaç diyerek, çevre diyerek Taksim Gezi Parkı, Topçu Kışlası, Atatürk Kültür Merkezi diyerek mızrak çuvala sığmaz. (Alkışlar)

Şu son olaylar hiç tereddütsüz 27 Mayıs 1960 öncesi merhum Menderes'e kurulan tuzağın aynısıdır. Şu son olaylar 1980 öncesi karanlık senaryonun tekrar edilmesi girişimidir. Türkiye'de kaos oluşturarak, istikrarsızlık, huzursuzluk oluşturarak birileri kaybettikleri imtiyazlarını geri almak istemişlerdir. Ancak o birileri bu sefer sert kayaya çarpmış, bu sefer millete toslamıştır. (Alkışlar) (“Türkiye seninle gurur duyuyor” sözleri)

Değerli kardeşlerim, tabi yine bu arada Cumhuriyet Halk Partisi her zaman yaptığı şeyi tekrar yapmak istemiş, **ancak bu kez elini yüzüne bulaştırmış. Artık şimdi geri vitese takmak suretiyle toplama gayreti içerisine girmiştir. 2 yıldır sokak sokak direniş çağrısı yapan toplumda gerilimi sürekli yükselten, Türkiye düşmanlarına kucak açacak, Türkiye düşmanlarıyla iş birliği yapacak kadar aklını izanını kaybeden CHP bu olaylarla da başrol oynamak istemiş bunu da becerememiştir.**

CHP Genel Başkanını hem Reyhanlı olaylarıyla irtibatı hem de bu çok tehlikeli toplumsal tahrikleri nedeniyle bir kez daha ben istifaya davet ediyorum. (Alkışlar)

Tabi diyeceksiniz ki, yahu Sayın Genel Başbakanım bunun orada kalmasında fayda var, çünkü burada kalırsa biz daha güçlü oluruz diyeceksiniz. Ama biz bir taraftan da demokrasilerde güçlü muhalefete ihtiyacımız olduğu için bunu istiyorum. (Alkışlar)

Büyük şehirlerde bazı sokak ve caddeler ağır şekilde tahrip edilmiştir. İşte şurada, Ankara'da bütün otobüs duraklarının halini görüyorsunuz Kızılay'da. Bütün reklam panolarının halini görüyorsunuz. Alt geçitlerimizdeki o canım canım çevre adına düzenlenmiş bütün o seramiklerin nasıl kırıldığını görüyorsunuz, bunlar mı çevreci? **Bize çevrecilik dersi vermeye kalkanlar, hava kirliliğinin de, gürültü kirliliğinin de, görüntü kirliliğinin de çevrecilik olduğunu, çevreye karşı bir tavır olduğunu bilmeleri gerekir.**

T.C. Başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN'ın 18 Haziran 2013 tarihli grup konuşmasından:

(....)

Biz doğrusu böyle bir Genel Başkandan, böyle **bir Genel Müdürden** memnunuz siyasette. Fakat Türkiye'de muhalefet boşluğu olmasını bir talihsizlik olarak görüyoruz, bunu defalarca ifade ettik. Türkiye'de bu muhalefet boşluğu işte maalesef hayal kırıklığı içindeki, umutsuzluk içindeki kitleleri çok açık provokasyonlar ve tertipler neticesinde sokağa dökmüştür. (...)

Hani bu CHP cumhuriyetin en köklü partiydi, hani bu CHP Atatürk'ün partisiyle yahu bu nasıl Atatürk'ün partisi ki, Atatürk'ün yanında bölücü başlarının resmi var ve bir diğer tarafında da Türk Bayrağı var neredesiniz CHP'liler, neredesiniz ulusalcılar niye Atatürk'ün etrafını temizlemediniz?

T.C. Başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN'ın 25 Haziran 2013 tarihli grup konuşmasından:

(...) Aynı şey Divan Otel içinde geçerli, dünyaya şimdi kendilerini öyle takdim ediyorlar diyorlar ki, otele polis saldırdı. Durup dururken otele polis **saldırmadı ya**, o meydanlarda polisle çatışanlar oraya kaçtılar, oraya sığındılar, oranın sahipleri de onlara **gayet güzel** bir ev sahipliği yaptı, onun peşinden polis oraya girdi.

(...) **Çok enteresan**, ağacı gösteriyorlar ama yağmalamayı gizliyorlar. Türk bayrağını gizliyorlar, ama yakılan Türk bayrağını kaçırıyorlar, paçavraları gizliyorlar. Mustafa Kemal'in askerleriyiz diyorlar, ama yakılan bayrağımızı ve bunun yanında da özellikle bakıyorsunuz Cumhuriyet Anıtında, Atatürk Anıtında Taksim Meydan'ında bakıyorsunuz teröristlerle Atatürk'ün yan yana, bayrağımızın yan yana resimlerini görmemezlikten geliyorlar. **Neredesin Cumhuriyet Halk Partisi niye indirmedin, ulusalçılar neredesiniz niye indirmediniz?**

(...) Eğer işgal varsa, orada devlete düşen görev, o işgali kaldırıp, o tür parkları halka açmaktır yapılan bu. Ve ne oldu 24 saat içinde Atatürk Kültür Merkezi temizlendi, Cumhuriyet Anıtı temizlendi, meydan temizlendi ardından da bir gün sonra, 48 saat sonra Gezi Parkı o da temizlendi. Ne dediler? Gezi Parkı'na işte şafak hareketi uygun değildi **ne olacaktı? Keyfinizi mi bekleyecektik?** Tabi ki bu da bitecek, bu da hallolacak. Biz ne dedik? Benimle görüşmeye gelenlere **işte sanatçı olduklarını söylediler genç olduklarını söylediler, mimar olduklarını söylediler, hoca olduklarını söylediler** hepsiyle görüştüm. 6 saat, 7 saat, 5 saat görüşmeler yaptım ve kendilerine şunu söyledim: Yahu Allah aşkına niye duruyorsunuz orada, şu anda ne var atılan bir adım var mı?

Görüldüğü gibi, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın tüm konuşmalarının hedefinde iki kitle ya da grup vardır: gezi olaylarına katılanlar ve Ana muhalefet partisi lideri Kemal KILIÇDAROĞLU. İlk konuşmasında, önce gezi direnişine katılanları daha sonra da CHP liderini eleştirmiş, eleştirirken tersinleme biçimini yer yer kullanmıştır. *Tersinleme* söyleminde, ilk olarak sayısal bir rakam vererek *abartma* sözbilim betisini kullanmıştır (%95). Bunu yaparken, gezi direnişçilerini itibarsızlaştırarak, dinleyenlerin gülmesini sağlamış ve böylece onları alay konusu yapmıştır. Daha sonra tersinleme söylemini *sözbilimsel soru* ile devam ettirmiştir. Bu sözbilim betisinin amacı, soru sormak değil, *karşıtlama* yolu ile (sorulan sorunun yanıtında olumsuzlama var) *tersinlemede* bulunmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan'ın *tersinleme* söylemini ortaya koymak için, ard arda üç kez atasözü ya da özdeyiş kullandığını görüyoruz. Burada tersinleme kullanılan özdeyişlerin ortaya koyduğu anlam ile verilmiştir. Birincisinde, gezi direnişçilerinin nankör oldukları (bunca yapılan hizmete karşın) ikincisinde, ise anlama yeteneğinden yoksun ve inatçı oldukları; sonuncusunda ise, gezi direnişçilerinin amaçlarının, ağaç, Topçu kışlası ya da Atatürk Kültür Merkezi olmadığı asıl amaçlarının hükümeti devirmek olduğu (mızrak çuvala sığmaz) örtük biçimde dile getirilmiştir.

Daha sonra, CHP liderini itibarsızlaştırmak ya da o'na saldırmak için kullandığı *tersinleme* söyleminde birincisinden farklı olarak, özdeyiş ya da atasözü kullanmamış fakat *abartma* söz betisi (eline yüzüne bulaştırmış) ya da aktarılan söyleme başvurmuştur.

İkinci ve üçüncü konuşmalarda ise, Recep Tayyip Erdoğan, hem CHP liderini “genel müdür” diyerek alay etmekte, hem de CHP’yi ilkelerinden dolayı eleştirirken tersinlemeye başvurmuştur. “Hani siz” diye başlayan sözcelerin hepsinde *tersinleme* vardır. Buradaki *tersinlemede karşıtama* ve *sözbilimsel soru* betileri kullanılmıştır. CHP’yi eleştirdiği söylemde, Kemalist ve Cumhuriyetçi olarak bilinen CHP seçmenini, oy verdiği partinin ilkelerinden uzaklaştığını söyleyerek, uymaktadır.

Kemal KILIÇDAROĞLU’nun 11 Haziran 2013 tarihli grup konuşmasından:

(...) Değerli arkadaşlarım, bir şeye daha dikkatinizi çekmek isterim. Bütün Türkiye **psikanalize merak sardı**. Herkeste bir korku hâkim, eyvah Recep Tayyip Erdoğan konuşacak, bu korku hâkim, bu korku var. Köşe yazarları, bilim insanları, sade vatandaş... (Alkışlar) **Hepimiz psikolog olduk**, hepimiz vazgeçirmeye çalışıyoruz. Aman ha, yapma, etme, eyleme, memleketi felakete götüreceksin, sert konuşma diyoruz ama “Hayır, ben bildiğimi konuşacağım.” diyor. “Öfke baldan tatlıdır” derler ama küpüne zarar verir. Sana zarar verse bir sorun yok ama ülkeye zarar veriyorsun sen. (Alkışlar)

Değerli arkadaşlarım, yine bir şey söyledi. “Efendim, bizim devri iktidarımızda 2 milyar 800 milyon ağaç dikildi.” dedi. **Baktık ya, gerçekten böyle bir şey mi diye hesap yaptık değerli arkadaşlarım böyle bir şey olabilir mi? Düşündük, günde 1 000 kişi, 12 saat ara vermeksizin her yirmi dakikada bir ağaç dikseler 213 yıla ihtiyacımız var.** (Alkışlar) **Yirmi dört saat bayram yok, tatil yok çalışsalar, her yirmi dakikada robot gibi dikiyorlar, 213 yıla ihtiyaç var. Atma Recep din kardeşiyiz, bu kadarda atılmaz ki.** (Alkışlar) Hani meşhur bir fıkrâ vardı ya: Adamın birisi ölüyor, öbür dünyaya gidiyor. Bakıyor, bir duvar ucu bucağı yok, milyarlarca saat. Soruyor meleğe “Bu saatler nedir?” diyor. “Vallahi dünyada herkesin bir saati var burada. Yalan söylediği zaman saat çalışır.” diyor. Bakıyor, karşıda bir saat, 12’nin üzerinde akrep ve yelkovan duruyor, hiç çalışmamış. “Kimin saati bu?” diyor. “Vallahi Türkiye’de bir adam vardı, Mustafa Kemal Atatürk, hayatında hiç yalan söylemedi, bu onun saati.” diyor. (Alkışlar) Birden aklına geliyor “Ya bizde bir Başbakan var, Recep Tayyip Erdoğan, onun saati var mı?” diyor. “Var.” diyor. “Nerede onun saati, bir gösterebilirseniz.” “Onun saatini cehennemde Azrail vantilatör olarak kullanıyor.” diyor. (Alkışlar).

Kemal KILIÇDAROĞLU’nun 18 Haziran 2013 tarihli grup konuşmasından:

(...) Tabii, olaylar büyüdü, şimdi bir suçlu bulmak lazım, suçlu bulacak, hayır, CHP’ye gelmeden önce suçlu bulmaları lazım. “Bana haksız komplo kuruyorlar.” dedi. Kim? **BBC, CNN İnternational, Avrupa, Amerika, Fas, Tanzanya herkes Recep Tayyip Erdoğan’a komplo kurmuş meğer, haberimiz yok! Sonra? İş adamları, ulusal, uluslararası faiz lobisi, bunların hepsi bu olayları ortaya çıkarmışlar!**⁴ Ama arkasından cinler periler de devreye girdi, efendim, işte bunlar oldu, kabahat bunlarda! **Biz ne güzel yaşıyorduk bu ülkede. Baskıyı kurmuştuk, herkesi korkudan susturmuştuk, şu gençler yok mu, geldiler, korku duvarını yıktılar, özgürlüğü bütün**

⁴ Bizim tarafımızdan vurgulanmıştır.

hayata, bütün dünyaya yaydılar, bu gençleri birileri tahrik etti, onlar dediler.

Değerli arkadaşlarım, o kadar ki şimdi kimi suçlayacak? Baktı ki oraya dış geçiremiyor en iyisi ben CHP'yi suçlayayım, bugün gelmiş CHP'ye. Ben ne demiştim? Yalancıdan Başbakan olmaz. Hayatı yalan üzerine. Yalancıdan Başbakan olmaz hatta bunların bir bakanı var, gazetelere bir açıklama yapmış: **“Biz uzay gemisi yapacaktık bu olaylarla bizim uzay gemisi yapmamızı engelliyorlar.”**

Size dedim ya, adam **öyle bir kibre sahip ki şeytani bile kışkırtacak kibre sahip.** Size bir kibir sahnesini sunmak isterim değerli arkadaşlarım. Bu önce astı kesti, konuşmam etmem vesaire vesaire dedi sonra Taksim Bileşenleriyle konuşma ihtiyacı hissetti çünkü baktı ki olmuyor, bunlarla konuşması lazım. Gittiler bunlar bir akşam ziyaret ettiler diktatörü. (...) Yani diyor ki Arzu Hanım) olay büyüdü, taşı, yüz binlerce kişi Gezi Parkı'nın dışına çıktı, gençler özgürlük, demokrasi istiyor. Sert söylemlerden vazgeçin daha yumuşak bir üslup kullanın, söylediği bu. Başbakanın cevabı: “Haddinizi bilin.” Affedersiniz Başbakan dedim, diktatörün yanıtı. (Alkışlar) “Haddinizi bilin. Sizi buraya getiriyoruz diye kendinizi ne zannediyorsunuz. Ben yüzde 51 oy almış bir partinin genel başkanıyım, sosyolojiyi sizden iyi bilirim.” diyor. Tabii, Arzu Hanımın bilmediği bir şey var: **Bu, her şeyi bilir, sosyologdur, patologdur, antrologdur, embiriyologdur, jinekologdur, astronottur her şeyi bilir bu. (Alkışlar) Ve en önemlisi, Sayın Çerkezoğlu bilmiyor, bu aynı zamanda çok önemli bir konunun da uzmanı, vantorolog aynı zamanda, yani karnından konuşan demektir. (Alkışlar) Eğer seçimlerde bir puan daha alsaydı uçak mühendisi olurdu, bilgisayar mühendisi olurdu her şeyi bilirdi bu zaten, bilir tabi her şeyi.** Her şeyi biliyor ama bilmediği bir şey var, demokrasiyi bilmiyor. (Alkışlar) Demokrasiyi bilmiyor ama Arzu Hanıma bir uyarı daha yapmak isterim. Bu diktatör bir hanımla nasıl konuşulacağını da bilmiyor.

Kemal KILIÇDAROĞLU'nun 25 Haziran 2013 tarihli grup konuşmasından:

(...)

Bu diktatör, milli İradeye saygı mitingi yapıyor ama, 8 milletvekili içeride!!! (...) Tabii, değerli arkadaşlarım, bir siyasetçi sadece genlerin değil toplumun her kesiminin söylemlerine kulak kabartmak zorundadır, dinlemek zorundadır, dinleyecek ne söylüyorlar diye. Bu da zaten onun görevidir ama **bir siyasetçi âcz içindeyse** komplo teorileri üretmeye başlar. Bu olayda da komplo teorileri üretmeye başladı. Efendim, olayları kim çıkardı? “Faiz lobisi çıkardı” diyor! Sanki dünyanın en yüksek faizini bu vermiyormuş gibi; ya sen veriyorsun, dünyanın faizini veriyorsun. Kim çıkardı? Uluslararası medya çıkardı! Kim çıkardı? **30 yaşında bir sanatçı** çıkardı! Kim çıkardı? Efendim, **Türkiye uzaya gemi gönderecekmiş de** o gemi yapımına engel olanlar çıkardı! Akıl var mantık var, gerçeği bilmiyorlar, zamanı okumuyorlar, ne olduğunu bilmiyorlar, kurdukları baskının farkında değiller. (...)

Görüldüğü gibi, Anamuhalefet partisi lideri Kemal KILIÇDAROĞLU, grup konuşmalarında *tersinleme* söyleminin merkezine tek bir kişiyi oturtmuştur: T.C. Başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN. *Tersinlemeli* söylemde en çok kullandığı sözbilim betisi *abartmadır*. Abartma betisini de, Başbakanın “dış

mihrak” olarak tanımladığı olguları tek tek sayarak ortaya koymuştur. *Abartma* sözbilim betisinin kullanıldığı diğer sözceler, Recep Tayyip Erdoğan’ın “her şeyi bilebilme”, ve “kibirlik” özelliği üzerine kurgulanmış, bu amaçla, Kılıçdaroğlu, bildiği bütün meslek isimlerini sıralamıştır. Meslek isimlerinin ortak özelliği ise, yabancı dillerden ödünç alınmış sözcükler olmalarıdır. Çünkü yabancı dillerden ödünç aldığımız meslek isimleri, belirli bir bilgi ve eğitim gerektiren mesleklerken, marangoz, demirci, çaycı gibi meslekler için önemli bir eğitim gerekmemektedir. *Tersinleme* söyleminin en can alıcı kısmını ise, kendi ürettiği ve dilimizde yer almayan *vantrolog* sözcüğünü Başbakanın mesleği olarak vermesidir. *Abartma* sözbilim betisi daha sonra, “Biz uzay gemisi yapacaktık, bu olaylarla bizim uzay gemisi yapmamızı engelliyorlar.” “bu seçimlerde bir puan daha alsaydı uçak mühendisi olurdu” gibi, Başbakanın yine kibirini ya da kendini beğenmişliğini ortaya koyan sözcelerde ortaya konmuştur.

Konuşmalarında ortaya konan diğer sözbilim betisi ise, rakibinin düşündüklerini ona *tersinlemeli* bir biçimde söyletmektir. Diğer bir deyişle, *karşılamaya* başvurmadır. (fr.antiphrase): “Biz ne güzel yaşıyorduk bu ülkede. Baskıyı kurmuştuk, herkesi korkudan susturmuştuk, şu gençler yok mu, geldiler, korku duvarını yıktılar, özgürlüğü bütün hayata, bütün dünyaya yaydılar, bu gençleri birileri tahrik etti, onlar dediler.”

Diğer yandan, Kılıçdaroğlu sözbilim betilerinin dışında, tersinlemeli söylemini ortaya koyarken, fikra, içsöyleşim (fr.monolog), öykü gibi söylem türlerinden yararlanmış bu nedenle serbest dolaylı anlatıma oldukça sık başvurmuştur. Bu nedenle, ortaya koyduğu söylem ile karşısındaki kişiyle daha fazla alay etme ya da o’nu iğneleme olanağı bulmuştur. Kılıçdaroğlu’nun konuşmalarının diğer bir özelliği ise, söylemini sürekli Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın söylediklerinden hareketle geliştiriyor olmasıdır. Diğer bir deyişle, söylemlerarası (fr.interdiscours) bir söylem biçimi olarak oluşturduğu söylem, tamamen tartışmalı (fr.polémique) bir söylemdir. Bu söylem stratejisi o’na söyleminde tersinlemeye başvurmasında kolaylık sağlamıştır. İlk konuşmasında ortaya koyduğu *tersinleme* buna örnektir: “Efendim, bizim devri iktidarımızda 2 milyar 800 milyon ağaç dikildi.” dedi. Baktık ya, gerçekten böyle bir şey mi diye hesap yaptık değerli arkadaşlarım böyle bir şey olabilir mi? Düşündük, günde 1 000 kişi, 12 saat ara vermeksizin her yirmi dakikada bir ağaç dikseler 213 yıla ihtiyacımız var.

Bu çözümlenmeden hareketle, T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, geziye katılanları “marjinal” ve “çapulcu” nitelendirmeleriyle aynı doğrultuda, “tehlikeli” göstermeye çalışan bir anlayışla *tersinleme* söylemini oluştururken, Kılıçdaroğlu’nu hedefine oturttuğu söylemde ise, o’nu “dış mihraklarla işbirliği” yaptığından dolayı hem “tehlikeli”, hem de gezi olaylarında çare aradığı için “beceriksiz bir genel müdür” olarak gösterip *alay* ve *hakaret* etmektedir. Kılıçdaroğlu’nun oluşturduğu söylemde ise, *tersinleme* Recep Tayyip Erdoğan’ın “yalancılığı, kibiri ve kendini beğenmişliği ve diktatörlüğü”

üzerine kurulan hem mizah (fıkra ve öyküler) hem de *iğneleme* ağırlıklıdır. Bunları bir tabloda gösterecek olursak:

	Recep Tayyip ERDOĞAN	Kemal KILIÇDAROĞLU
Edimbilimsel/ gerekçelendirme düzeyi	-Alay etme, iğneleme, hakaret etme, küçük düşürme. Rakibe saldırı (fr. ad hominem)	-Alay etme, iğneleme, Rakibe saldırı (fr. ad hominem) , mizah ve güldürme Rakibe saldırı (fr. ad hominem)
Sözcelemsel- söylemsel düzey.	- Özdeyişlere başvurma,	Öyküleme, fıkra, dolaylı serbest anlatım, iç-söyleşim (fr. Monologue)
İletişimsel düzey	Alıcı kitlesi: Gezi direnişine katılanlar, Kemal KILIÇDAROĞLU, AKP seçmeni, CHP seçmeni. Grice’in nicelik, içtenlik ilkesinin ve açıklık ilkesinin ihlali.	Alıcı kitlesi: Recep Tayyip ERDOĞAN, CHP seçmeni. Grice’in nicelik, içtenlik ilkesinin ve açıklık ilkesinin ihlali.
Sözcesel düzey	- Vurgulama ⁵ , yüz mimikleri, Abartma, sözbilimsel soru.	-Vurgulama, yüz mimikleri, Abartma, sözbilimsel soru, tekrar, karşıtlama

Sonuç olarak, hedefteki kişiyi, değersizleştirerek ve gülünç duruma düşürerek ortadan kaldırmayı amaç edinen *tersinlemeli* söylem, siyasi aktörlerce oldukça kullanılan bir biçemdir. Siyasi aktörler, bu söylem stratejisi ve biçimini kullanarak, hem siyasi hasımlarını değersizleştirip, gülünç duruma düşürmekte hem de kendilerine akıllı, zeki, güvenilir ve hatta “onlardan biri” gibi bir hava vererek, seçmenini kendisi için oy vermeye ikna etmekte, inandırmaktadırlar. Siyasi aktörlerin birbirlerini yok etmeyi, ortadan kaldırmayı amaçladığı siyasi polemiklerin ve tersinlemenin egemen olduğu siyasi söylemler, böylece “ne dendiğinden” daha çok “nasıl dendiği” üzerine yoğunlaşmakta ve sonuçta, birbirini olumsuzlayan içinde hiç bir felsefe, düşüncü ve topluma hizmet konusunda proje üretmeyen kısır siyasi söylemlerin ve siyasetçilerin ortaya çıkmasına olanak vermektedir.

KAYNAKÇA

Amossy, R. (2006). *L'argumentation dans le discours*. Paris: Armand Colin.

⁵ *Tersinleme* söyleminde “ses tonu, vurgulama ve yüz mimikleri” çok önemli bir rol oynar, alaycı bir gülüş başlı başına bir *tersinleme* biçemidir.

- Aydın, E. (Derleyen). (2013). *Çapulcunun Gezi Defteri*. İstanbul: Sis Yayıncılık.
- Berrendonner, A. (1981). *Eléments de pragmatique linguistique*. Paris: Editions de Minuit.
- Calas, F. (2007). *Introduction à la stylistique*. Paris : Hachette
- Chauraudeau, P. et Maingueneau, D. (2002). *Dictionnaire d'analyse de discours*. Paris: Editions du Seuil.
- Chauraudeau, P. (2005). *Le discours politique. Les masques du pouvoir*. Paris: Vuibert.
- (2013). De l'ironie à l'absurde et des catégories aux effets. *Frontières de l'humour*, 14-26. Vivero Garcia, M-D. (sous la direction). Paris: L'Harmattan.
- Ducrot, O. (1984). *Le dire et le dit*. Paris: Editions de Minuit
- Grice H. P. (1979). Logique et conversation. *Communications*, 30, 57-72.
- Kerbrat-Orrechioni, C. (1998). *Implicite*. Paris: Armand Colin.
- (2013). L'ironie : problèmes de frontières et étude de cas. *Frontières de l'humour*. Vivero Garcia, M-D (sous la direction). Paris : L'Harmattan, 27-62.
- Maingueneau, D. (2009). *Les termes clés de l'analyse du discours*. Paris: Editions du Seuil.
- Mercier-Léca, F. (2003). *L'ironie*. Paris: Hachette
- Meyer, M. (2004). *La rhétorique*. Paris: PUF
- Stolz, C. (1999). *Initiation à la stylistique*. Paris: Ellipses Edition.
- Mouliné, G. (1986). *Eléments de stylistique française*. Paris: PUF.
- Perelman, C. et Olbrechts-Tyteca, L. (2008). *Traité de l'argumentation*. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles.
- Perrin, L. (1994). *L'ironie mis en trope*. Paris : Editions de Kimé
- Plantin, Ch. (2005). *L'argumentation*. Paris: Que sais-je- PUF.
- *Dictionnaire d'Argumentation*. (Henüz yayınlanmamış kitap).
- Robrieux, J. J. (2005). *Rhétorique et argumentation*. Paris : Armand Colin.
- Vivero Garcia, M-D. (sous la direction). (2013). *Frontières de l'humour*. Paris: L'Harmattan. Erişim tarihi: 02.01.2014, <http://www.youtube>.

IRONY IN POLITICAL DISCOURSE

Abstract: The term *tersinleme* (irony in French) is a literary device which denotes the expression of one's meaning by using language that normally signifies the opposite, typically for humorous or emphatic belittling effect. Hence, it is an implicit discourse style which is very frequently used because it leaves a great impact on the addressee and also because expressing ourselves implicitly paves the way for the addressee to easily

believe what we say. On the other hand, irony is a device with plural enunciations. That is why, in this study, the aim is to tackle first by pragmatically, then rhetorically and humoristically the questions of how and why irony is employed in political discourse, and to what extent it plays a role in persuading the others. Hence, another purpose of the study is to probe the role in argumentation which can be defined as "all sorts of discourse strategies and reasoning styles we employ to persuade the listeners". The sample sentences of the study will comprise the speeches delivered by the Prime Minister Recep Tayyip Erdogan, the leader of the main opposition and Republican People's Party, Kemal Kılıçdaroğlu between June 13 and 25, 2013 in the Turkish Grand National Assembly during the Gezi protests and demonstrations reverberating all around Turkey on May 31, starting with the contest for the urban development plan for Taksim's Gezi park. The study will make use of the theoretical framework of linguists such as Kerbrat-Orrechioni, Charaudeau and Berrendonner grounded in the analyses of the discourse, pragmatic and semiotic principles.

Keywords: Political Discourse, Irony, Rhetorics, Figures of Rhetorics, Polysyllabification, Argumentation, Humour.